

Από το πείραμα της φιλελευθεροποίησης στην εξέγερση του Πολυτεχνείου

των Χρ. Βερναρδάκη και Γ. Μαύρη (αναδημοσίευση από "Θέσεις", Τεύχος 14)
Επιλέγουμε σήμερα να αναδημοσιεύσουμε ένα απόσπασμα από την μελέτη «Οι ταξικοί αγώνες στη μεταπολίτευση» των Χρ. Βερναρδάκη και Γ. Μαύρη. Το συγκεκριμένο κείμενο είχε δημοσιευθεί στο Τεύχος 14 (Ιανουάριος - Μάρτιος 1986) του περιοδικού «Θέσεις».

Στον πρόλογο διαβάζουμε: «Η μελέτη της μεταπολίτευσης είναι στην ημερήσια διάταξη για προφανείς λόγους: Οι ανακατατάξεις και αντιθέσεις της σημερινής πολιτικής σκηνής δεν είναι επιφανειακές και συγκυριακές. Είναι η αναγγελία ενός νέου μετασχηματισμού των μεταπολιτευτικών πολιτικών δυνάμεων, όπως τις γνωρίσαμε στην τελευταία δεκαετία. (...) Ενώ η ταξική πάλη οξύνεται, οι σχέσεις εκπροσώπησης των κομμάτων τίθενται σε δοκιμασία. Είναι μια μεταβατική περίοδος όπου κυοφορούνται νέες μορφές των πολιτικών δυνάμεων.»

Είναι προφανές ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μία εντελώς διαφορετική συγκυρία. Η μελέτη όμως της διαδρομής που χάραξαν οι κοινωνικές συγκρούσεις μέχρι να φτάσουμε στην σημερινή συγκυρία είναι πολλαπλά χρήσιμη τόσο για την κατανόηση όσο και για τον μετασχηματισμό της πραγματικότητας.

Barikat

Η πολιτική αναγκαιότητα της «φιλελευθεροποίησης»

Το 1967 ο Στρατός, επεμβαίνοντας την κατάλληλη στιγμή με το πραξικόπημα, έδωσε τη μοναδική διέξοδο για την αστική τάξη μπροστά στο κενό πολιτικής εκπροσώπησης που άφηνε η δυναμική των λαϊκών κινητοποιήσεων, από τα Ιουλιανά και μετά. Τα αστικά κόμματα ήταν ανίκανα να ελέγξουν και να ενσωματώσουν αυτή τη δυναμική. Η ΕΡΕ, ταυτισμένη πολιτικά και κοινωνικά με το «Κράτος της Δεξιάς» και χρωμαμένη τη βία και νοθεία των εκλογών του '61, ήταν η σίγουρη χαμένη των εκλογών. Οι «αποστάτες» της Ένωσης Κέντρου δεν κατάφεραν εκτός από την Κοινοβουλευτική Ομάδα της Ε.Κ. να διασπάσουν και τις κοινωνικές συμμαχίες που τη στήριξαν. Η Ε.Κ., σίγουρη νικήτρια των εκλογών του '67, ήταν αμφίβολο κατά πόσο θα μπορούσε να περιορίσει και να ενσωματώσει κοινοβουλευτικά τον αυθόρμητο ριζοσπαστισμό των λαϊκών μαζών που είχε ξεσπάσει. Η αποτυχία όλων των εναλλακτικών κοινοβουλευτικών αστικών λύσεων εγκυμονούσε ένα τεράστιο κίνδυνο για την αστική τάξη: την ανατροπή της συγκεκριμένης μετεμφυλιακής δομής της αστικής εξουσίας (το τρίγωνο στρατός - μοναρχία - κυβέρνηση, με πρωτοκαθεδρία του πρώτου) και την αναδιάρθρωση της, κάτι που ήταν ανώριμη τότε να δεχτεί. (Χαραλάμπης, 1985). Μέσα στο κενό που άφηναν τα αστικά κόμματα, ο στρατός ανέλαβε ο ίδιος το ρόλο του «κόμματος της αστικής τάξης», έγινε δηλαδή ο ίδιος πολιτικός της εκπρόσωπος αλλά και πεδίο σύγκρουσης - συγχώνευσης των ενδοαστικών αντιθέσεων και στρατηγικών. Αν όμως το πραξικόπημα ανέστειλε την κλιμάκωση και τη μεγαλύτερη όξυνση της πολιτικής κρίσης και επέλυσε μεσοπρόθεσμα την κρίση εκπροσώπησης εκ μέρους της αστικής τάξης (που σύσσωμη αποδέχτηκε και στήριξε τη δικτατορία), η μη αποδοχή του καθεστώτος από τις λαϊκές τάξεις, η ανυπαρξία θεσμών πολιτικής

νομιμοποίησης, η ιδεολογική «αίγλη» και ηγεμονία του κοινοβουλευτισμού (για πρώτη φορά) σε αντίθεση με την ιδεολογική «ένδεια» της δικτατορίας, γεγονός που καθιστούσε αδύνατη την αναδιοργάνωση των ιδεολογικών μηχανισμών, η ασφυκτική υπεροχή των κατασταλτικών μηχανισμών και της έκτακτης νομοθεσίας, αποτελούσαν μακροπρόθεσμα κινδύνους για τη σταθερότητα του αστικού καθεστώτος.

Η πολιτική γραμμή της «φιλελευθεροποίησης» ήταν η απάντηση της δικτατορίας στα αιτήματα του «κράτους έκτακτης ανάγκης». Κάθε καθεστώς πρέπει να οργανώνει και να οριοθετεί τους μηχανισμούς συναίνεσης και αποδοχής του από την πλευρά των κυριαρχούμενων τάξεων για να εξασφαλίσει τη συνέχεια και την αναπαραγωγή του. Πρέπει δηλαδή να οργανώνει τις μορφές νομιμοποίησης του. Βέβαια, η «φιλελευθεροποίηση» δεν υιοθετήθηκε χωρίς αντιθέσεις και τριβές μέσα στην ίδια τη χούντα, κάτι που κατόπιν θα εκφρασθεί και με την ανατροπή των Παπαδόπουλου - Μαρκεζίνη από τον Ιωαννίδη και τη μεγάλη μάζα των «μικρών» και «μεσαίων» αξιωματικών που αποτελούσαν τη «σκληροπυρηνική» τάση της δικτατορίας. Αλλά στη συγκυρία εκείνη, η «πολιτική» τάση της δικτατορίας - με κυρίαρχο το ρόλο του Παπαδόπουλου - έχει σταθεροποιήσει τη θέση της μέσα στο καθεστώς και η γραμμή της «φιλελευθεροποίησης» - «πολιτικοποίησης» συσπειρώνει το σύνολο της αστικής τάξης (ΣΕΒ εφοπλιστές), μεγάλο μέρος του αστικού πολιτικού προσωπικού και το κύριο όγκο των ανώτερων αξιωματικών του στρατού.

Οι επαφές με τον πολιτικό κόσμο και οι αντιθέσεις στο «πείραμα Μαρκεζίνη»

Από τις πρώτες ενέργειες του Μαρκεζίνη ήταν η προσπάθεια να εξασφαλίσει στο πείραμα του τη συγκατάθεση του αστικού πολιτικού κόσμου.

Το βασικότερο ζήτημα που προέκυπτε στις σχέσεις «φιλελευθεροποίησης» - αστικού πολιτικού κόσμου, ήταν το εύρος της εξουσίας που θα άφηνε γι' αυτόν η συγκέντρωση της πραγματικής εξουσίας αφ' ενός στο στρατό και αφ' ετέρου στον ένα πόλο της εκτελεστικής εξουσίας (Πρόεδρος). Οι σχέσεις δηλαδή της κυβέρνησης (σαν ο ένας - δευτερεύων - πόλος της εκτελεστικής εξουσίας) με το στρατό και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Το ζήτημα αυτό ήταν η αφορμή να διχαστεί ο αστικός πολιτικός κόσμος σε τρεις πολιτικές τάσεις.

Ανοίγουμε εδώ μια παρένθεση: η μορφοποίηση τάσεων μέσα στο αστικό πολιτικό προσωπικό υπάρχει σ' όλη την περίοδο από την επιβολή της δικτατορίας (Απρίλιος '67) και μετά.

(...)

Η πρώτη τάση αφορά τώρα τους πολιτικούς που χωρίς δισταγμό θα αποδεχτούν την πρόκληση της «φιλελευθεροποίησης». Είναι η τάση εκείνη που από την αρχή της δικτατορίας ακολούθησε την πολιτική της «γέφυρας» απέναντι της. Για την τάση αυτή το πολιτικό ζήτημα ανέκαθεν ήταν να πεισθεί η ηγεσία της δικτατορίας να προχωρήσει σε γραμμή πολιτικοποίησης, χωρίς να θιχθεί η θέση του στρατού. Τυπικός εκφραστής της τάσης αυτής που απέβλεπε σε μια τέτοια «ομαλή» εξέλιξη εμφανίζεται ο Ε. Αβέρωφ, αλλά και άλλοι πολιτικοί όπως οι 40 πρώην βουλευτές της ΕΡΕ και της Ένωσης Κέντρου που τοποθετήθηκαν υπέρ της συμμετοχής στις εκλογές[1].

Η δεύτερη πολιτική τάση έκφραζε φαινομενικά μια κατ' αρχήν «ουδετερότητα» στο

πείραμα. Χωρίς να αποδέχεται a priori την πολιτική της «γέφυρας» για συμμετοχή στις εκλογές Μαρκεζίνη, απέρριπτε και την εξαρχής αποχή. Η πολιτική της στάση ήταν στάση διαπραγμάτευσης με τη δικτατορία, για τα περιθώρια πραγματικής εξουσίας που ήταν διατεθειμένος ο στρατός να αφήσει στην πολιτική εξουσία. Βασικός διαπραγματευτικός όρος ήταν οι εγγυήσεις για αδιάβλητες εκλογές. Κύριος εκφραστής (και καθοδηγητής) αυτής της τάσης ήταν ο Κ.Καραμανλής και το περιβάλλον των πολιτικών που επηρέαζε άμεσα (Ράλλης, Τσάτσος κλπ.)[2].

Στην πραγματικότητα ο Καραμανλής δεν τάχθηκε ποτέ κατά της δικτατορίας. Η βασική του επιφύλαξη απέναντι της, όπως επανειλημμένα εκφράστηκε σε δηλώσεις και γράμματα του κατά την επταετία, συνίστατο στο φόβο μιας μεγάλης παράτασης της δικτατορίας κάτι που διαισθανόταν ότι μακροπρόθεσμα έθετε σε κίνδυνο την αστική εξουσία[3]. Ήταν φανερό ότι θεωρούσε τη λύση της δικτατορίας αντικειμενικά αναπόφευκτη, αν όχι αναγκαία, μπροστά στην πολιτική κρίση που είχε δημιουργηθεί μετά τις εκλογικές νίκες της Ε.Κ. και την άμεση παρέμβαση της μοναρχίας. Όσο όμως η παράταση της πολιτικής κρίσης εγκυμονούσε κινδύνους για την αστική εξουσία και καθιστούσε αναπόφευκτη μια στρατιωτική παρέμβαση, άλλο τόσο μια παράταση της δικτατορίας δημιουργούσε κι αυτή με τη σειρά της μακροπρόθεσμα κινδύνους, που πήγαιναν από τον κίνδυνο κατάρρευσης της ιδεολογίας της «ουδετερότητας» του αστικού κράτους. Έτσι, παρ' ότι η δικτατορία υλοποιούσε βασικά σημεία της στρατηγικής Καραμανλή που τον είχαν φέρει στην προηγούμενη περίοδο σε σύγκρουση με τη μοναρχία (αναθεώρηση Συντάγματος, ενίσχυση εκτελεστικής εξουσίας, παύση μοναρχίας από το '73, προσέλκυση ξένου κεφαλαίου, ταχεία εκβιομηχάνιση), διαβλέποντας τα όρια της σαν κράτος έκτακτης ανάγκης κράτησε τις αποστάσεις του απ' αυτήν, αν και τόσο ο στρατός όσο και η μοναρχία του είχαν προσφέρει την αρχηγία της (επιστολή στον Ιάκωβο).

(...)

Η τρίτη τάση του αστικού πολιτικού κόσμου, απέρριπτε κάθε ιδέα για συμμετοχή στις εκλογές και νομιμοποίηση της κυβέρνησης Μαρκεζίνη άρα και της «πολιτικοποίησης» της δικτατορίας. Βασικότεροι εκφραστές της τάσης, ο Π.Κανελλόπουλος και ο Γ. Μαύρος. Για τον Κανελλόπουλο κυρίως, η έξοδος από τη δικτατορία συνίστατο στην αποκατάσταση της προδικτατορικής νομιμότητας, στην αποκατάσταση δηλαδή της κυβέρνησης του με πρώτο στόχο τη διενέργεια εκλογών. Η στάση Κανελλόπουλου Μαύρου εκπορευόταν από ιδεολογικούς κύρια λόγους, ήταν απόρροια της πραγματικής τους πίστης στον κοινοβουλευτισμό. Παρέμεινε όμως ως τάση απομονωμένη πολιτικά, τόσο από τις ηγεμονικές μερίδες της αστικής τάξης όσο και από το μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού κόσμου.

Οι εσωτερικές αντιθέσεις της χούντας και η επικράτηση της «φιλελευθεροποίησης»

Τονίσαμε και παραπάνω ότι η «φιλελευθεροποίηση» δεν ενοποιούσε όλες τις μερίδες του στρατού. Οι αντιθέσεις προέρχονταν από τη «σκληροπυρηνική» και πιο στρατοκρατική τάση της δικτατορίας, που είχε τις προσβάσεις της κυρίως στους μικρούς και μεσαίους αξιωματικούς και στην ΕΣΑ, τον κύριο κρατικό μηχανισμό καταστολής.

Οι αντιθέσεις στο «πείραμα», εδράζονταν στην άποψη ότι η «φιλελευθεροποίηση» ερχόταν σε αντίθεση με το πρόγραμμα του ΙΔΕΑ, τους σκοπούς της «Απριλιανής Επανάστασης» και αντικειμενικά τη θέση του στρατού σαν κυρίαρχου στη δομή της εξουσίας[4]. Πίσω από οποιοδήποτε μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα υπήρχε για τη μερίδα αυτή του στρατού ο

κομμουνιστικός φόβος[5]. Ας τονίσουμε παρεμπιπτόντως εδώ το σημαντικότερο ειδικό βάρος της ΕΣΑ μέσα στον κρατικό μηχανισμό και την τεράστια διόγκωση της (25.000 αξιωματικοί και οπλίτες). Η προοπτική ακύρωσης της πολιτικοποίησης και ανατροπής των πολιτικών εκφραστών της (Παπαδόπουλου), δεν έβρισκε όμως πολιτικό έδαφος εκείνη τη στιγμή ούτε εντός, ούτε εκτός στρατού.

(...)

Η γραμμή της Αριστεράς και τα πολιτικά της αδιέξοδα

Μπροστά στη «φιλελευθεροποίηση» οι κομματικοί φορείς της Αριστεράς βρίσκονται διασπασμένοι σε δυο πολιτικές γραμμές.

Από τη μια μεριά το ΚΚΕ και το ΠΑΚ του Α. Παπανδρέου αρνούνται να συμμετάσχουν στις εκλογές και να νομιμοποιήσουν τη δικτατορία. Εκτιμούν σωστά την προσπάθεια της χούντας να δώσει αφ' ενός επίφαση «δημοκρατίας» σ' ένα καθεστώς που δομικά παραμένει αναλλοίωτο και ταυτόχρονα να μεταθέσει το πεδίο αντίδρασης των μαζών από την άρνηση «νομιμοποίησης» στο καθεστώς της στην κοινοβουλευτική ενσωμάτωση μέσω των εκλογών και των «νόμιμων» κομμάτων. Ενώ όμως η γραμμή του ΚΚΕ και του ΠΑΚ αρνείται να ενσωματωθεί σ' αυτό το «σημαδεμένο» παιχνίδι, δεν κατανοεί τα πολιτικά συμπεράσματα αυτής της γραμμής. Δεν κατανοεί δηλαδή ότι η άρνηση «νομιμοποίησης» της «φιλελευθεροποίησης» ισοδυναμεί με προσπάθεια ακύρωσης της, άρα σύγκρουση με τη δικτατορία. Γιατί εφ' όσον το πεδίο ένταξης των μαζών στην πολιτική διαδικασία δεν είναι οι εκλογές Μαρκεζίνη, τότε δεν μπορεί παρά να είναι η ρήξη με το καθεστώς. Ρήξη που αρχίζει από τη μη νομιμοποίησή του και λαμβάνει ανώτερες μορφές ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης του λαϊκού κινήματος. (Λαζαρίδης, 1978).

Έτσι, ενώ η γραμμή ΚΚΕ ΠΑΚ είναι ουσιαστικά η ρήξη με τη «φιλελευθεροποίηση» στην πραγματικότητα δεν κατανοείται σαν τέτοια. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα ΚΚΕ, ΠΑΚ ούτε προετοιμάζουν ούτε προετοιμάζονται για την ρήξη που εγγράφεται στην ημερήσια διάταξη. Έτσι, όταν αυτή ξεσπάσει, δεν θα την προλάβουν, θα παραμείνουν αμήχανοι και δύσπιστοι απέναντι της. Όμως την πολιτική αυτή αντίφαση καθώς και τα αποτελέσματα του, θα τη συναντήσουμε ανάγλυφα παρακάτω όταν θα σταθούμε στην εξέγερση του «Πολυτεχνείου».

Από την άλλη μεριά το Γραφείο Εσωτερικού (Δρακόπουλος, Παρτσαλίδης) και ο Ηλίας Ηλιού υποστηρίζουν τη συμμετοχή στις εκλογές Μαρκεζίνη και την από τα «μέσα» υπονόμευση του καθεστώτος. Η γραμμή αυτή στηρίζεται σε δύο σημεία: α) ελπίζει στη διεύρυνση των νομικών και πολιτικών πλαισίων της δικτατορίας μέσα από την κοινοβουλευτική παρουσία και β) εκτιμά σαν πεδίο «συμφιλίωσης» Λαού και Αριστεράς την εκλογική διαδικασία[6]. Ως προς το πρώτο σημείο οι λεγκαλιστικές αυταπάτες της ηγεσίας του Γραφείου Εσωτερικού το εμποδίζουν να διακρίνει τον πραγματικό συσχετισμό δυνάμεων στο πεδίο που προκρίνει να δώσει τη μάχη. Τα «όρια ανοχής» του καθεστώτος όπως εκφράζονται από τη συγχώνευση στρατιωτικής εξουσίας - εκτελεστικής (Πρόεδρος) - δικαστικής (Συνταγμ. Δικαστήριο), είναι ελάχιστα και η διεύρυνση της ισοδυναμεί με ανατροπή αυτής της σχέσης, δηλαδή με ρήξη. Είναι κάτι που εκ των υστέρων θα αναγνωρίσει στην - σχεδόν άγνωστη - αυτοκριτική του ο Μπ. Δρακόπουλος για την γραμμή «συμμετοχής» του ΚΚΕ(εσ.)[7]. Αλλά και ως προς το δεύτερο σκέλος της γραμμής του, η εκτίμηση δεν επαληθεύεται. Τη στιγμή που θεωρεί τις εκλογές σαν το πεδίο «συμφιλίωσης» Λαού και Αριστεράς, η κορύφωση του αντιδικτατορικού αγώνα διαφεύδει

την εκτίμηση αυτή. Αντίθετα, είναι η ανάπτυξη των μαζικών αγώνων και η όξυνση της ταξικής πάλης που συνδέει το λαό με την Αριστερά, η βαθμίδα ένταξης των μαζών στην πολιτική και σύνδεσης τους με τις αριστερές δυνάμεις κι αυτό - φευ - σημαίνει ρήξη με τη «φιλελευθεροποίηση» κι ακύρωση των εκλογών.

Το «Πολυτεχνείο» και η είσοδος στο προσκήνιο των λαϊκών μαζών.

Βλέποντας λοιπόν τις τάσεις αλλά και τις αντιθέσεις μέσα στη δικτατορία αλλά και στον αστικό πολιτικό κόσμο και στην Αριστερά, καταλαβαίνουμε πως η γραμμή της «φιλελευθεροποίησης» αναδεικνύεται σε ηγεμονική αστική γραμμή, η οποία διασπά μάλιστα και το αντιδικτατορικό μέτωπο όντας αποδεκτή από το Γρ. Εσωτερικού (την ηγεσία του που βρίσκεται στην Ελλάδα) και την ΕΔΑ.

Το πολιτικό σκηνικό όπως είχε διαμορφωθεί - με την πορεία προς τις εκλογές να συνεχίζεται έστω και μέσα από υπαρκτές εσωτερικές αντιθέσεις - δεν θα μπορούσε να ανατραπεί αν δεν πραγματοποιούνταν μια «βίαιη» επέμβαση που θα ανέτρεπε τους δεδομένους πολιτικούς συσχετισμούς. Αυτός ο βίαιος καταλύτης δεν υπήρξε άλλος, από την άμεση επέμβαση των μαζών στο πολιτικό προσκήνιο που κορυφώθηκε με τη κατάληψη του Πολυτεχνείου, τον Νοέμβρη του '73.

Για να είναι «πειστικό» το πείραμα της πολιτικοποίησης ήταν αναγκασμένο να χαλαρώσει μεταξύ άλλων τους μηχανισμούς ελέγχου και χειραγώγησης των συνδικαλιστικών χώρων. Άνοιγε έτσι αναγκαστικά τους διαδρόμους για την ελεύθερη έκφραση των συνδικαλιστικών αιτημάτων που εμφανίζονταν σε πολλούς κοινωνικούς χώρους. Μεταξύ αυτών, το αίτημα των δημοκρατικών εκλογών στους συνδικαλιστικούς φορείς έμπαινε όλο και πιο έντονα. Στους πανεπιστημιακούς χώρους στους οποίους η στρατιωτική δικτατορία στάθηκε αδύνατον να «νομιμοποιηθεί» ιδεολογικά, πολύ περισσότερο από αλλού, το αίτημα για γνήσιες εκλογές στους φοιτητικούς συλλόγους και η άρνηση της κυβέρνησης Μαρκεζίνη να το αποδεχθεί, υπήρξαν ο πυροδότης της κατάληψης. Ο Μαρκεζίνης γνώριζε τις ενδεχόμενες πολιτικές επιπτώσεις από μια ένταση στα Πανεπιστήμια. Φαίνεται όμως ότι δεν μπορούσε αφ' ενός να προβλέψει την έκρηξη που ακολούθησε και αφ' ετέρου γνώριζε ότι αν υποχωρούσε εκείνη τη στιγμή στα αιτήματα για δημοκρατικές συνδικαλιστικές εκλογές, η πολιτικοποίηση τους θα ήταν αναπόφευκτη και θα δημιουργούσε εστίες αντίδρασης επικίνδυνες για το πείραμα του, αλλά και θα όξυνε τις εσωτερικές αντιθέσεις της χούντας ως προς την «φιλελευθεροποίηση»[8].

Μέσα λοιπόν απ' αυτή την αντίφαση δημιουργήθηκαν οι όροι του «Πολυτεχνείου». Μιλήσαμε παραπάνω για άμεση επέμβαση των μαζών στο πολιτικό σκηνικό και όχι για μια επέμβαση που οργανώνει και αντιπροσωπεύει κάποιο πολιτικό κόμμα σαν διαμεσολαβητής τους στην πολιτική σκηνή. Πρόκειται γι' αυτό που πάμπολλες φορές στα τελευταία χρόνια έχει αναφερθεί σαν το «αυθόρμητο» του Πολυτεχνείου.

Για τους λόγους που αναφέραμε το «Πολυτεχνείο» αιφνιδίασε τα κόμματα - και κυρίως τα αριστερά[9]. Ήταν κάτι το «απρόβλεπτο» γι' αυτά, μια κίνηση που τα αιφνιδίασε και τα ξεπέρασε. Μια κορυφαία «στιγμή» στην πορεία του αντιδικτατορικού φοιτητικού και λαϊκού κινήματος που ξέσπασε ακαθοδήγητα, αυθόρμητα, χωρίς στρατηγική, με πλήθος από διαφορετικές συγκρουόμενες πλατφόρμες στο εσωτερικό του αλλά που αποδείχθηκε τόσο δυναμική και ισχυρή ώστε να κλονίσει μια ηγεμονική αστική γραμμή. Μέσα σ' ένα τριήμερο το «Πολυτεχνείο» κατάφερε: α) να ανατρέψει και να απομυθοποιήσει τη «φιλελευθεροποίηση». Η επέμβαση του στρατού και η επιβολή του στρατιωτικού νόμου

έδειξαν τα πραγματικά της όρια και αποκάλυψαν το πραγματικό συσχετισμό δυνάμεων μέσα στο κράτος. Αποδιοργανώθηκε όλος ο φιλελεύθερος ιδεολογικός μανδύας του Μαρκεζίνη και υπονομεύθηκε αντικειμενικά ο στόχος του για «ελεύθερες» και «αδιάβλητες» εκλογές. β) να ανατρέψει την κυρίαρχη γραμμή των αστών πολιτικών για συνδιαλλαγή με τη χούντα. Η ένοπλη επέμβαση απομόνωσε πολιτικά ακόμη περισσότερο τη χούντα από το λαό και κατέστησε αφερέγγυα κάθε προσπάθεια «νομιμοποίησης» της, όπως βεβαίως και κάθε τάση «συμμετοχής», γ) να ανατρέψει όλη την πολιτική σύλληψη του Γρ. Εσωτερικού και να «επανασυμφιλιώσει» την Αριστερά με τις λαϊκές μάζες μ' ένα τρόπο όμως αντιφατικό και ιδιόμορφο. Το «Πολυτεχνείο» είναι από τη μια, μια ρήξη εκτός γραμμής για την Αριστερά. Μια αναπάντεχη έκρηξη του μαζικού κινήματος που δεν ήταν «προγραμματισμένη» γι' αυτό και ήταν «μη ελεγχόμενη». Ταυτόχρονα όμως, η Αριστερά είναι πολιτικά παρούσα στο «Πολυτεχνείο» λόγω της σχέσης της με το φοιτητικό κίνημα, το αντιστασιακό της κύρος και τις, έστω και ελάχιστες, οργανωμένες δυνάμεις που διατηρεί, δ) να επανατοποθετήσει με υλικούς πραγματικούς όρους το πρόβλημα της επαναστατικής στρατηγικής για την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας από τις λαϊκές δυνάμεις και την Αριστερά. Ξανάφερε στην επικαιρότητα ύστερα από δεκαετίες το πρόβλημα της κατά μέτωπον ρήξης του λαϊκού κινήματος με τις δυνάμεις του καθεστώτος και επανέγραψε αντικειμενικά σαν τάση την προοπτική της λαϊκής εξουσίας πολύ πιο μακριά από την «αποκατάσταση της δημοκρατίας».

Βέβαια η εξέγερση του «Πολυτεχνείου» σαν ιστορικό αποτέλεσμα της συγκυρίας, ήταν φυσικό να έχει συγκεκριμένα ιδεολογικά και πολιτικά όρια.

πηγή: Θέσεις / Τεύχος 14 / περίοδος Ιανουάριος - Μάρτιος 1986

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβέρωφ Ευάγγελος, (1979). Συνέντευξη στο περιοδικό Επίκαιρα, τεύχος 562, 1016 Μαΐου.
- Αναστασιάδης Γιώργος, (1985). «Τεκμήρια για τον ιδιόμορφο χαρακτήρα της "δημοκρατικής τομής"» (23 24 Ιουλίου 1974), Αντί, τεύχος 296.
- Από το ΠΑΚ στο ΠΑΣΟΚ. (1976). «Κείμενα», εκδ. Λαδιάς, Αθήνα.
- Αυτόνομη πρωτοβουλία πολιτών, (1983). «Νοέμβριος 1973: ο αγώνας συνεχίζεται. Χρονικό και ντοκουμέντα από τους αγώνες του λαού μας. Διχτατορία
- Μεταπολίτευση» Αθήνα.
- Βεγλερής Φαίδων, (1975). «Υπόμνημα για ένα σύνταγμα του ελληνικού λαού», εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα.
- Γουντχάουζ Κρις, (1982). «Καραμανλής, ο Ανορθωτής της Ελληνικής Δημοκρατίας», εκδ. Μορφωτική Εστία, Αθήνα.

(1985). «Το τίμημα της Ελευθερίας», από το βιβλίο «Η άνοδος και η πτώση των Ελλήνων συνταγματάρχων», Καθημερινή 1718 11 1985.

- Γρηγοριάδης Σόλων, (1975). «Ιστορία της δικτατορίας 1967-1974», 3 τόμοι, εκδ. Κ. Καπόπουλος, Αθήνα.
- Δίκης, Πρακτικά, (1975). Δίκη πρωταίτιων 21ης Απριλίου 1967, τόμοι 14, Αθήνα. Δίκη Πολυτεχνείου, τόμοι 15, Αθήνα.
- Ε.Κ. Λογικός, (1985). «Κάλπη είναι και γυρίζει», Αντί, τεύχος 291.
- ΕΚΚΕ, (1974). «Βασικά πολιτικά κείμενα» (1970-1974).
- «Ζητήματα τον ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος», (1974). Συλλογικό κείμενο της κομματικής οργάνωσης Παρισίου του ΚΚΕεσ. που συζητήθηκε από τον Δεκ. 1973 μέχρι τον Μάρτη 1974. Τετράδια του Αγώνα, ν.Ι.
- ΚΟΜΕΠ, (1973), έκδοση του ΚΚΕεσ.
- ΚΚΕ, (1978). «θέσεις για το 10ο Συνέδριο».
- Λαζαρίδης Χρυσάνθος, (1978). «Νοέμβρης '78: Ξεχασμένες ιστορίες για ενν επίκαιρο παραμύθι», Αγώνας 4, (περιοδικό της Β' Πανελλαδικής).
- Λιβαδάς Σ. - Μπαλτάς Α. - Προκόβας Γ., (1983). «Το Πολυτεχνείο μέσα από κείμενα της εποχής του». Δεκαπενθήμερος Πολίτης, τεύχος 2, 19 11 83.
- Μαρκεζίνης Σπύρος, (1979). «Αναμνήσεις 1972-1974», εκδ. Σπ. Μαρκεζίνης, Αθήνα.
- Μασσίπ Ροζέ, (1982). «Καραμανλής, ο Έλληνας που ξεχώρισε», εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Μουριάς Κ. - Παντελής Α., (1981). «Συνταγματικά κείμενα», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.
- Νικολινάκος Μάριος, (1975). «Αντίσταση και Αντιπολίτευση (1967-1974)», εκδ. Ολκός, Αθήνα.
- Ξανθόπουλος - Παλαμάς, (1979). «Διπλωματικό τρίπτυχο». Μέρος 3ο, κεφ. Ιο: «Ιούλιος 1974». Εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα.
- Παναδρέου Βάσω, (1975). «Απόψεις πάνω στην «επαναστατική θεωρία» του Μ. Νικολινάκου», Αντί, τεύχος 12, Ιανουάριος 1975.
- Πασχάλης Μ. (1971). «Για την αντίσταση». Συλλογή άρθρων που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Πορεία» του Παρισίου, εκδ.: τα τετράδια του Ρήγα 9, Μalmö, Λευκωσία.
- Ράλλης Γεώργιος, (1973). «Συμμετοχή ή Αποχή», εφημερίδα Βραδυνή, 137 11 73.
- Χαραλάμπης Δημήτρης, (1985). «Στρατός και πολιτική εξουσία. Η δομή της εξουσίας στην - μετεμφυλιακή Ελλάδα», εκδ. Εξάντας, Αθήνα.
- Ψυρούκης Νίκος, (1983). «Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας», τόμος Δ' (1967-1974), εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα.

• Ψυχάρης Π. Σταύρος, (1975). «Τα παρασκήνια της αλλαγής», εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα.

(1976). «70 κρίσιμες μέρες», εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα.

[1] Ο Μομφεράτος σε επιστολή του προς τον Κ. Καραμανλή (7 Σεπτεμβρίου 1973) αναφέρει: «... νομίζω ότι η λύσις Μαρκεζίνη επιβάλλεται να υποστηριχθεί, διότι αποτελεί βήμα προόδου, προς την κατεύθυνση της δημιουργίας συνθηκών ομαλότερων... Δρομολογείται ή επαναλειτούργια πολιτικού βίου. Αϊ έκλογαί αποτελούν μεγάλην ευκαιρίαν. Δεν θα πρέπει να χαθεί από πάθη, πείσματα, προσωπικός αντιθέσεις ή απωθημένος καταστάσεις πού κατέχουν τον πολιτικόν κόσμον. Βεβαίως όταν λέγω "Εύκαιρίαν" δεν εννοώ ότι ο πολιτικός κόσμος θα επανέλθει κυρίαρχος του δημοσίου βίου. "Άλλωστε, ίσως δεν θα πρέπει να είναι αυτή και η επιδίωξις του» (υπ. ΧΒΓΜ) (Μαρκεζίνης, σελ. 227). Για Αβέρωφ, σελ. 282 3. Για τους 40, σελ. 219.

[2] Η θέση του Καραμανλή αποδεικνύεται στην μετέπειτα συζήτηση του με τον Μομφεράτο. «Εγώ δεν ήμουν εναντίον της λύσεως Μαρκεζίνη. Κακώς οι πολιτικοί εις την Ελλάδα ήμλλώντο εις άδιαλλαξίαν εναντίον του. Δι ' αυτό και εγώ υπέδειξα εις τον Ράλληνα να γράψη το άρθρον πού έγγραψε εις την Βραδυνήν». (Επιστολή Μομφεράτου προς Μαρκεζίνη, Μαρκεζίνης οπ., σελ. 290).

Πράγματι ο Γ. Ράλλης στο άρθρο του «Αποχή ή Συμμετοχή» (Βραδυνή 13 ΙΙ 1973) προαναγγέλλει ότι: «η αποχή θα αποφασισθεί μόνον αφού θα εχη διαπιστωθή ή άρνησις του καθεστώτος να προβή εις την λήψιν μέτρων πού θα καθιστούν δυνατή την διεξαγωγήν ελεύθερων εκλογών»

(Ο.Κ.).

Στην ίδια κατεύθυνση συγκλίνει και ο Γουντχάουζ (1982), σελ. 260: «Η συμβολή του Καραμανλή ήταν ότι τα πολιτικά κόμματα έπρεπε να υπαγορεύσουν συγκεκριμένους ορούς στους συνταγματάρχες, οι όποιοι στο σύνολο τους θα έπρεπε να αποτελούν πλήρεις εγγυήσεις για ελεύθερες εκλογές. Τότε ή η χούντα θα τους δεχόταν, όσο κι αν αυτό έμοιαζε απίθανο, όποτε θα λυνόταν το αδιέξοδο ή θα τους απέρριπτε, πράγμα πού θα την εξέθετε και θα ενίσχυε ψυχολογικός τα κόμματα».

[3] α) «ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ, εις επιστολήν την οποίαν απηύθυνα προς τον Πρόεδρον της κυβερνήσεως, τον παρελθόντα Ιούνιο, εξέφραζα τας ανησυχίας μου δια την πορείαν της επαναστάσεως (sic!). Είχα μορφώσει έκτοτε την γνώμην ότι οι πρωτοστατήσαντες εις αυτήν δεν είχαν συλλάβει Ορθώς την άποστολήν των και, το χειρότερον, Ότι κατείχοντο από τον πειρασμόν της μονιμοποιήσεως του παρόντος καθεστώτος.... ..Είναι μέγα ατύχημα, μεγαλύτερον και από την εκτροπήν, Ότι οι πρωτοστατήσαντες εις αυτήν, μολονότι είχαν χρήσιμα ιστορικά προηγούμενα, δεν συνέλαβον ορθώς την άποστολήν των». Επιστολή στον Βασιλιά Κωνσταντίνο (9 11 67), Μασσιπ. (1982), σελ. 169.

Θ) Επιστολές στον Ιάκωβο, 29 4 67 και στον Κόλια 20 6 67. Γουντχάουζ (1982), σελ. 242.

γ) Συνέντευξη στον Eric Rouleau, Monde 29.11.67. Γρηγοριάδης (1975), τόμος Α' σελ. 226.

δ) Δήλωση 30.9.69 Tribune de Geneve, ο.π. τόμος Β', σελ. 53.

ε) Δήλωση στην Βραδυνή 23.4.73, τόμος Β', σελ. 224.

[4] «Όπως ή απομάκρυνση της ηγεσίας του ΙΔΕΑ από τους ουσιαστικούς στόχους της οργάνωσης, από το 55 και μετά, οδήγησε στη δημιουργία και τελικά στην ενεργοποίηση της χούντας των συνταγματαρχών, έτσι και ή προσπάθεια νομιμοποίησης της στρατιωτικής δικτατορίας, Οδήγησε στην ενεργοποίηση του Ίωαννίδη». Χαραλάμπης, σελ. 287.

[5] Ο Μαρκεζίνης εκ των υστέρων ανακαλύπτει την «ϋπαρξιν ούτως ή άλλως μερίδος νεώτερων αξιωματικών εις το Στράτευμα οι όποιοι κατείχοντο πάντοτε από τον φόβον του κομμουνισμού και συνεπώς την οϊανδήποτε εξέλιξιν δεν την έβλεπαν παρά μόνο εν τω πλαισίω της κατοχυρώσεως έναντι αυτής της φοβίας» και θεωρεί ότι «έπλανήθην υπερεκτιμήσας την δύναμιν του Παπαδόπουλου να ελέγξει μέχρι τέλους την κατάσταση1» (σελ. 393).

[6] Ο Μπ. Δρακόπουλος στην δήλωση του αναφέρει:

«Το βασικό πρόβλημα σήμερα δεν είναι ή συμμετοχή ή μη στις εξαγγελόμενες εκλογές: "Όσο λάθος θα ήταν μια βιαστική απόφαση από τώρα για συμμετοχή στις εκλογές, ανεξάρτητα από τις συνθήκες διεξαγωγής τους, άλλο τόσο λάθος θα ήταν ο εκ των προτέρων αποκλεισμός της συμμετοχής σ' αυτές. Στην περίπτωση τυχόν συμμετοχής, ή τελευταία θα είχε την έννοια μιας πολιτικής μάχης για την αποκάλυψη και καταγγελία της πολιτικής της δικτατορίας, για την επικοινωνία με τις μάζες και την κινητοποίηση τους. Παράλληλα μια ενδεχόμενη παρουσία των αντιδικτατορικών δυνάμεων μέσα στη Βουλή θα αποτελούσε βήμα, για τον έλεγχο και την καταγγελία της πολιτικής της δικτατορίας σε όλους τους τομείς, για την προβολή και στήριξη των αγώνων των εργαζομένων, των διανοούμενων και των φοιτητών για τα κοινωνικά τους αιτήματα...

"Αν τελικά στις συγκεκριμένες συνθήκες σταθμισθεί και κριθεί σκόπιμη ή συμμετοχή στις εκλογές, ή καλύτερη αξιοποίηση των ενδεχομένων εκλογικών δυνατοτήτων μπορεί να γίνει με την δημιουργία μιας ενιαίας αντιδικτατορικής παράταξης πού να περιλαμβάνει όλες τις δυνάμεις του όχι της 29ης Ιουλίου, από την Αριστερά ως την Δεξιά» (Βήμα, 19 10 1973, Κομμουνιστική Επιθεώρηση, 9 11 1973, σελ. 31). Ενώ ο Ηλίας Ηλιού προχωράει αυτή τη λογική περισσότερο:

«...το σύνθημα της αποχής δεν εξηγεί ποιο θα είναι το επόμενο βήμα. Τι προτείνουν για την επόμενη των εκλογών. Αφού όμως ή βία αποκλείεται, είναι φανερό ότι ο λαός πρέπει να αξιοποιήσει κάθε νόμιμη δυνατότητα πού του παρέχουν αυτοί οι ίδιοι οι ανελεύθεροι θεσμοί, να διεισδύσει από κάθε ρωγμή πού παρουσιάζει το οικοδόμημα της απολυταρχίας και να διευρύνει τη ρωγμή αυτή.

...Ο δρόμος της ανοικτής εκλογικής αναμετρήσεως, χωρίς να παραγνωρίζει τις καταστρατηγευτικές διατάξεις της νομοθεσίας και τις δυνατότητες πολύπλευρου επηρεασμού των ελευθεριών του λαού θα πραγματοποιηθεί με αγώνες και δε θα μας χαρισθεί έξωθεν, εμπιστεύεται στη μαζική κινητοποίηση και πάλη, κορυφαίο στάδιο της όποιας είναι και ή δίμηνη προεκλογική περίοδος.

Είναι λάθος ότι οι εκλεκτοί του λαού θα ενσωματωθούν και θα ενταχθούν στο καθεστώς της απολυταρχίας. Απεναντίας θα μάχονται από προωθημένες θέσεις, προβάλλοντας, προασπίζοντας και πλαισιώνοντας τους λαϊκούς αγώνες... Λάθος, τέλος, είναι ότι ή συμμετοχή στις εκλογές θα νομιμοποιήσει το απολυταρχικό καθεστώς. Δεν θα το νομιμοποιήσει - θα το καταδικάσει». (Δήλωση Η.Η. για το θέμα των εκλογών, 2 11 73, ΚΟΜΕΠ, ο.π., σελ. 35).

Υπήρχαν βέβαια και στελέχη όπως ο Α. Μπριλάκης, ο Σ. Καράς κ.α. που θα εκφράσουν τις διαφωνίες τους προς αυτήν τη γραμμή. Βλέπε συνέντευξη Αντ. Μπριλλάκη στην «Ελεύθερη Ελλάδα» (11:18.11.73), αναδημοσιευμένη στην ΚΟΜΕΠ, ο.π., σελ. 37, Στ. Καρά: «Ένας σταθμός και μια αφετηρία», ο.π., σελ. 9.

[7] «'Επειδή θεωρεί (εν. το Γ.Ε.) ότι ή "φιλελευθεροποίηση" είναι μεγάλη "ρωγή" πού το λαϊκό κίνημα θα πρέπει να διευρύνει και μεταφέροντας την και στο Κοινοβούλιο, κι επειδή ή αριστερά για την νόμιμη εμφάνιση της πρέπει να περάσει από το Συνταγματικό δικαστήριο (λόγος πού δεν συντρέχει για τα αστικά κόμματα, αφού αυτά δεν έχουν επισήμως διαλυθεί) υπερθεματίζει προς την κατεύθυνση άμεσης διενεργείας εκλογών. Πιστεύει δηλαδή, το Γραφείο Εσωτερικού, στο βιώσιμο της δικτατορίας Παπαδόπουλου και του πειράματος Μαρκεζίνη και με το άνοιγμα του αυτό ελπίζει εκτός από την νόμιμη αναγνώριση της αριστεράς και σε ευρείας έκτασης αμνηστία. Είναι τέτοια ή ουτοπική αφέλεια του Γ. Ε., ώστε διαψεύδεται περισσότερο από κάθε άλλη πολιτική δύναμη μέσα στα γεγονότα πού επακολούθησαν. Πρόσθετο αποδεικτικό κι όχι πια ενδεικτικό στοιχείο για το γεγονός ότι ή ηγεσία του ΚΚΕεσ. δεν βλέπει άλλη λύση από την εξομάλυνση της δικτατορίας της 21ης Απριλίου και κατά κανένα τρόπο το ενδεχόμενο της ανατροπής της, είναι το ότι απέκρυψε την αυτοκριτική του Δρακόπουλου («είχαμε λεγκαλιστικές αυταπάτες») πού μεταδόθηκε από την ιταλική τηλεόραση μετά το πραξικόπημα Γκιζίκη κι ότι εκλαϊκεύει στα μέλη της και προς τα έξω την εκτίμηση ότι οι δηλώσεις Δρακόπουλου σχετικά με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου όχι μόνο ήταν σωστές αλλά και αποδείχθηκαν και προφητικές μετά το πραξικόπημα Γκιζίκη Ιωαννίδη...», Ζητήματα του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος (1974).

[8] «'Εφ' όσον ειλικρινώς έσπευδον εις διενεργείαν αδιάβλητων εκλογών έπρεπε άπασαι αί έκλογαί, δημοτικοί, κοινοτικοί, ή αρχαιρεσίαι Συλλόγων, ως του Δικηγορικού κλπ., κατά συνέπειαν και αί φοιτητικοί να ηκολούθουν. "Αν συνέβαινε το αντίθετον υπήρχε σοβαρός φόβος να πολιτικοποιηθή ή όλη κατάσταση ένωρίτερον και εις βάρος του κλίματος ηρεμίας το οποίον απετέλει βασικήν προϋπόθεσιν διεξαγωγής αδιάβλητων εκλογών». (Μαρκεζίνης όπ.π. σελ. 391).

[9] Για την πολιτική καθοδήγηση της εξέγερσης, τα πολιτικά της αποτελέσματα και την στάση της Αριστεράς, βλέπε την ανάλυση του Χρ. Λαζαρίδη (1978).